

ESSENCIAL

La literatura per a infants i joves en català

Anàlisi, gèneres i història

Gemma Lluch
Caterina Valriu

edicions

bromera

I. Introducció

La literatura per a infants s'inicia al final del segle XVIII i es consolida al XIX a Europa. El segle XIX significa un gran canvi, però un canvi lent perquè majoritàriament el nen entra en el mercat laboral massa prompte per poder rebre una instrucció que li permeta l'accés a la lectura i consolidi aquest hàbit. Cal recordar que les primeres lleis que van ser aprovades per protegir els drets dels treballadors van ser per als infants que sovint eren utilitzats a les mines per poder treballar als túnels més petits.

La instauració de l'ensenyament obligatori a la major part dels països d'Europa durant el XIX i, consegüentment, la necessitat de produir una literatura per a una part de la població que accedia al món de la lletra impresa va ser la fita més important. Aquest és el segle en el qual es publiquen obres avui considerades clàssiques com *Struwwelpeter* de Heinrich Hoffmann (1845), *Cuore* d'Edmondo De Amicis (1886) o *Alícia en terra de meravelles* de Lewis Carrol (1865): llibres pensats i editats específicament per a un públic infantil. Però, sobretot, és el segle d'una sèrie d'obres que molt prompte esdevingueren els clàssics de la literatura per a joves: *Viatge al centre de la Terra* (1864), de Jules Verne, o *L'illa del tresor* (1882), de R. L. Stevenson, en serien exemples.

Els inicis de la literatura per a infants en català són molt més tardans. La *Ley Moyano de Instrucción Pública* instaura el 1857 l'ensenyament obligatori dels sis als deu anys, però

és un ensenyament en castellà. Per tant, no és estrany que els llibres en català publicats durant el segle XIX per als infants en siguin molt pocs, no gaires més de quaranta. A més, la majoria són llibres religiosos, petites obres de teatre i antologies de lectura.

Cal esperar als primers anys del segle XX per poder parlar de l'inici de la literatura per a infants en català, un segle que a la resta d'Europa ja és de maduresa. La producció en llengua catalana és força irregular a causa del context polític que incidia en l'ús i ensenyament del català, en la presència a l'escola i, per tant, en la necessitat d'uns llibres per educar o per llegir adreçats als infants. Si ens centrem en l'edició de novel·les i contes, abans de 1900 no es va publicar cap llibre infantil en català digne de menció. A partir d'aquest moment, diferenciem un primer període, de 1900 a 1930, molt fèrtil tant per la quantitat de textos editats com per la qualitat i la varietat: es publiquen rondalles, cançons, teatre o poesia. I sobretot és en aquests anys quan es publica la narrativa de Josep Maria Folch i Torres i de Carles Riba així com les traduccions de les grans obres europees del segle anterior fetes pel mateix Riba, per Josep Carner o Marià Manent.

En el període següent, de 1930 a 1939, hi ha un notable descens de la producció creativa perquè els esforços es concentren en el llibre escolar. Els anys des de l'acabament de la guerra d'Espanya fins al 1960 estan marcats per la quasi absència de lectures per a infants. La guerra va significar la interrupció de tot el que s'havia fet i no és fins al 1946 que comencen a aparèixer els primers llibres i encara es tracta de reedicions. A partir de 1962 el panorama comença a canviar:

en aquesta data es publica el primer número de la revista *Cavall Fort* i un any després, el 1963, l'editorial La Galera inicia la seva producció: va ser l'inici o la continuació d'una literatura que a hores d'ara ja està plenament consolidada; actualment al voltant d'un terç de la producció total de llibre en català correspon a lectura infantil i juvenil.

Però la situació no és la mateixa en tot el territori de parla catalana, al País Valencià les lectures per a infants i joves s'inicien a partir de 1983. El novembre d'aquest any es publica la Llei d'ús i ensenyament del valencià, que regula els drets dels ciutadans a utilitzar el valencià i l'obligació de les institucions a fer que aquests drets es compleixin. A partir d'aquest moment, l'ensenyament del valencià es normalitza i, com a conseqüència, augmenta la necessitat de lectures per als nous lectors. Entre el final d'aquest any i el principi del següent, es publiquen tres col·leccions institucionals i es crea la primera editorial valenciana especialitzada en literatura infantil: plataformes que serviren per consolidar, en uns casos, i descobrir, en la majoria, els que avui són els escriptors i il·lustradors de la literatura per a infants en llengua catalana al País Valencià.

A les Illes el panorama és semblant. Tot i que hi havia una tradició de lectura de rondalles, fonamentada en l'èxit de les *Rondaies Mallorquines d'en Jordi des Racó*, pràcticament podem dir que la literatura moderna per a infants s'inicia quan el 1975 l'escriptor mallorquí Gabriel Janer Manila guanya el premi Folch i Torres amb l'obra *El rei Gaspar*, publicada l'any següent a Barcelona per La Galera. Lentament, comencen a aparèixer alguns autors que

orienten la seva producció cap al públic juvenil i és amb la Llei de normalització lingüística i la introducció del català a l'escola que s'inicien algunes col·leccions i augmenta la producció, així com les accions encaminades a la promoció de la lectura en català entre els escolars.

Aquest llibre vol ser una eina per conèixer i aprofundir en la literatura per a infants i joves. Per aconseguir aquest objectiu, en la primera part, descrivim una metodologia per a l'anàlisi de narrativa, poesia, teatre i il·lustració que té com a objectiu la formació d'un docent, un mediador i un lector més crític, amb capacitat per avaluar de manera objectiva les característiques literàries i paratextuals dels llibres dirigits als lectors més joves, més enllà de les opinions subjectives. En la segona, revisem la història de la literatura catalana per a infants, complementada amb l'anàlisi d'algunes de les obres que considerem més representatives, per la seva vàlua, per l'interès que van tenir en el moment que van ser editades o per l'acceptació entre el públic.

El docent, el bibliotecari i també l'estudiant de disciplines vinculades a la filologia o a l'educació i la literatura necessita dades sobre els textos per a infants i joves que només aconseguirà a partir d'una anàlisi crítica i objectiva. Amb les dades decidirà, per exemple, la compra de llibres en una biblioteca de l'administració pública o la recomanació i el treball d'aula, seran necessàries per a preveure els originals que poden tenir èxit en una editorial o per entendre el nou lector infantil i juvenil que el segle XXI ha conformat a l'hora de dissenyar les campanyes de venda o de promoció d'un determinat llibre.

La investigació sobre la lectura i sobre la literatura per a infants i joves és una ajuda inestimable per al docent d'infantil, de primària i de secundària, per als bibliotecaris, per als editors, autors o il·lustradors, sense oblidar els promotors de la lectura o els professionals de la cultura. La informació, les dades que obtenen del seu estudi els permetrà desenvolupar el seu treball en unes condicions que assegurin l'èxit en les diferents accions que dissenyen i executen.*

---

*. Aquest treball s'emmarca en una línia d'investigació que ha rebut finançament del Ministeri d'Economia i Competitivitat a través del projecte d'R+D FFI2012-31808.

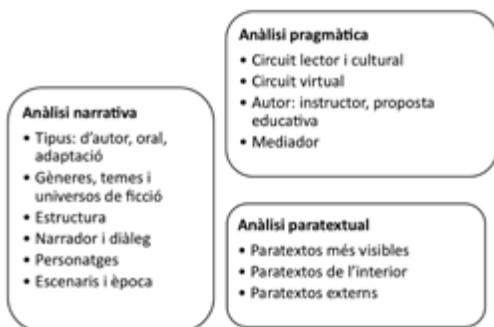

II. La literatura per a infants i joves

En aquest apartat descrivim un model d'anàlisi de cadascun dels gèneres de la literatura per a infants i joves en català. Al final de cada apartat, resumim els elements imprescindibles per analitzar la narrativa, la poesia, el teatre, l'àlbum i el còmic.

1. La narrativa per a infants i joves

La narrativa per a infants i joves no es diferencia gaire de l'adreçada a qualsevol tipus de lector. Caracteritzar-la depèn de l'edat del lector, del tema o de l'època en la qual va ser escrita. En aquest apartat incidirem en aquells aspectes que són més específics d'aquests relats o contes escrits per un adult i adreçats a un lector infantil o adolescent. Per acostar-nos al gènere proposem una anàlisi en tres nivells:

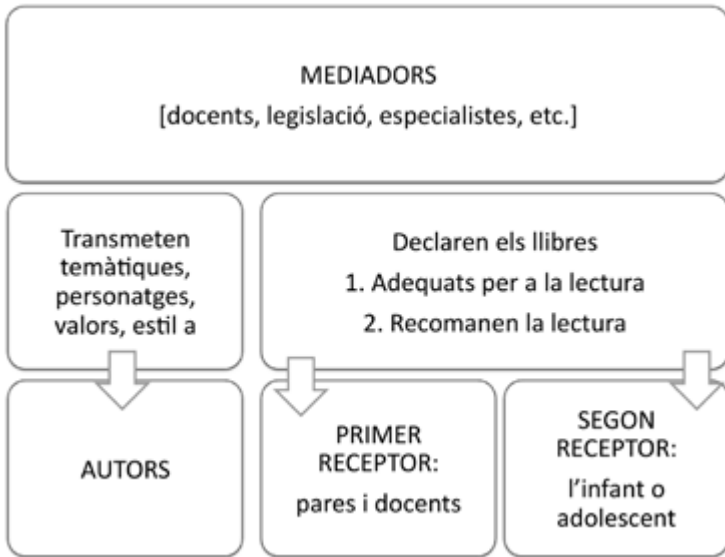
1.1. Anàlisi pragmàtica

L'anàlisi del context comunicatiu en el qual va ser escrita i llegida l'obra és fonamental per saber quina ha de ser la clau de lectura. Parlem de contestar preguntes com, per exemple, si el llibre va ser escrit en un moment del passat, quan es va escriure, com podia llegir-se en el moment de la publicació o quin sentit tenia. Tots aquests elements ens proporcionen informació per poder fer una lectura més aprofundida. Per exemple, *Petites dones*, quan Louisa May Alcott el va publicar el 1868, era un relat subversiu que proposava un model de dones avançat al seu temps. Aquesta dada és la que dóna la clau de lectura i transforma un seguit d'anècdotes melindroses en el relat d'una jove que cerca la independència en una època en la qual les dones tenien poques oportunitats de futur més enllà del matrimoni.

Conèixer les dades de l'anàlisi pragmàtica també és fonamental per llegir correctament llibres comercials com qualsevol dels que formen la mítica sèrie d'Enid Blyton d'«Els Cinc» i similars: el circuit lector i cultural que proposen aquests relats és el de la diversió, el d'una lectura per plaer similar a la que proposen llibres com *El codi Da Vinci* de Dan Brown o els relats de Ruiz Zafón. Són llibres que no enganyen perquè cerquen l'entreteniment i el circuit en el qual es mouen és justament aquest. Per això, l'escola no pot confondre els circuits i proposar aquest tipus de lectura si el seu objectiu és l'educació literària.

1.1.1. El circuit lector i cultural

El *circuit lector i cultural* en el qual es mouen els relats per a infants i joves, en alguns casos, és diferent de l'adult. El més habitual en català és l'anomenat circuit de lectura recomanada que passa quasi exclusivament pels centres escolars. Habitualment, el sistema de comunicació que es produeix és el següent:

La «lectura recomanada» la selecciona preferentment el docent a partir de la informació que li envia directament l'editorial a través del correu electrònic, dels catàlegs o de les fitxes de lectura; també n'obté dels blocs dels autors,

de les editorials o d'altres docents i de la informació compartida a través de les xarxes socials. A més a més, les institucions públiques i privades com ara el Consell Català del Llibre per a Infants i Joves,¹ l'Associació de Mestres Rosa Sensat,² la Fundació Germán Sánchez Ruipérez o les conselleries d'educació informen els docents tant de títols concrets com dels temes relacionats amb la lectura a través de publicacions periòdiques com ara la revista *Faristol*,³ de les pàgines web que publiquen llistes de llibres recomanats com *Quins llibres*⁴ o el butlletins com *Sol. Servicio de Orientación de Lectura*.⁵

Òbviament, la recomanació pot condicionar la forma de llegir i mediatitza els paratextos utilitzats per donar a conèixer el llibre i el tipus de relat proposat. Un exemple són els catàlegs o les pàgines webs editorials que promociónen els llibres i on la informació destacada habitualment és el nivell educatiu recomanat del lector, els valors que la lectura destaca i que es relacionen amb aquells que el currículum exigeix treballar o el tipus d'activitats que poden realitzar-se relacionades amb el treball escolar, és a dir, s'activen les dades dels llibres més relacionades amb les activitats docents i adreçades al lector en qualitat d'escolar.

---

1. Podeu consultar <http://www.clijcat.cat/>

2. Podeu consultar <http://www2.rosasensat.org/>

3. Podeu consultar-la a <http://www.clijcat.cat/faristol/paginas/index.php>

4. Podeu consultar <https://www.quinsllibres.org/serveis>

5. Podeu consultar <http://www.sol-e.com/index.php>

1.1.2. El circuit virtual: la lectura a la 2.0

Però des de l'inici del segle XXI, gràcies sobretot a l'èxit de la saga protagonitzada per Harry Potter (Rowling 1997-2011), les narracions per a adolescents funcionen també en un nou circuit anomenat *compra per impuls* i que funciona de manera similar a l'anomenat *circuit literari adult* i en el qual la recomanació entre iguals a través de les xarxes socials és fonamental. El funcionament d'aquest circuit el podem resumir amb aquest gràfic:

Aquest nou circuit ha provocat la deslocalització de la lectura del context escolar i, consegüentment, la desaparició de la figura del professor o del mestre com a *recomanador* o primer filtre per a la lectura. L'editorial, o l'autor, a través de les xarxes socials o de les plataformes que proposa Internet es comunica amb el lector i promou els relats directament sense cap tipus de filtre. Aquest fenomen recorda molt el que va passar al segle XIX amb la lectura adreçada a un lector més popular (Lluch 2010a i 2013).